

A magyar kifejezések használatáról: hol a szerkesztő magyarítási törekvéseinek határa?

A „magyarítás” – mint azt korábbi számaink egyikében megfogalmaztuk – új magyar szavak, kifejezések képzése, és a magyar kifejezéseknek az idegen szavak helyett történő alkalmazása. Másképpen mondva, „magyarítás” az a törekvés, hogy magyar kifejezéseket használjunk (1). A magyarítás azonban – még ha közvetve is – azt is jelenti, hogy magyaros mondatszerkezeteket használjunk.

A magyarítás a szaknyelvek művelésének elemi – jóllehet nem egyetlen – része. Meghatározó jelentősége van abban, hogy a szaknyelvek magyar jellegét megőrizzük, a szaknyelveket megvédjük és felkészítsük korunk tudományának művelésére. Ma is igaz, hogy minden nemzet csak a maga nyelvén lehet tudós, minden szak csak a saját nyelvén művelhető. Ez korunk egyik legnagyobb kihívása, mert a határok nélküli tudományos kutatás – amely rendkívül szükséges és hatásos – az ellenkező irányban hat, az angol nyelv uralmát akarja a szakokra, azok művelőire és ezen keresztül, a gondolkodásmódra ráerőltetni. Egyéni és szakmai gondolkodásmódunkat is csak magyarul tudjuk megtartani. Más nyelv más látásmódot, más feladatmegközelítést követel, ami nem jobb vagy rosszabb, csak idegen a mi gondolatvilágunktól, egyéniségünkötől. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nincs szükség idegen nyelvek tanulására. A nemzetközi kapcsolattartás nyelvét, az angolt minden kutatónak tudni kell, ez azonban nem mehet az anyanyelv rovására. Ellenkezőleg, minél több nyelvet tud egy magyar ember, annál jobban látja és használja saját anyanyelvét.

A magyarítás az orvosi-biológiai szaknyelv művelésének is elengedhetetlen része, és ezért a Magyar Orvosi Nyelv című folyóiratnak is alapvető feladata. A Magyar Orvosi Nyelv alapításakor úgy fogalmaztunk, hogy ez a folyóirat „egy „nyomtatott nyilvánosság”, amelyben „kivétel nélkül mindenki elmondhatja a magyar orvosi nyelvvel kapcsolatos véleményét, kifejzheti nézeteit, javaslatot tehet új fogalmak magyar megfelelőire, új szavakra, és bírálhatja, csiszolhatja a javasolt új szavakat és fogalmakat. Állást foglalhat továbbá az orvosi szavak és szószervezetek írásának módjában is” (2). Az előző szám szerkesztői bevezetőjében úgy fogalmaztunk, hogy ha valaki a nézetét idegen szavakkal akarja kifejezni vagy nem tudja mondanivalóját igényesen megfogalmazni – ám tegye úgy (3). Házunk táját azonban rendkívül sok bírálat érte. Nyelvünket féltve őrzők már a legelső szám megjelenése után jelezték, hogy abban bizony szép számmal fordultak elő idegen kifejezések. A legutolsó szám megjele-

nése – amelyben valóban nagyon sok idegen kifejezés fordult elő – pedig már a szerkesztőségben is elégedetlenséget váltott ki. Van, aki a szerkesztőségi tagságát ilyen feltételek mellett nem vállalja tovább, mondván, hogy a magyar orvosi nyelvvel foglalkozó újságnak kell példát mutatnia és bizonyítania azt, hogy magyar nyelven is lehet fogalmazni. Mindez újra felveti a Magyar Orvosi Nyelvben megjelenő dolgozatok magyarításának szükségességét, ami nincs ellentétben az eredeti célkitűzéssel és állásfoglalással, amely szerint a folyóirat „*Nyitott mindenre, mely a magyar orvosi nyelv jobbítása érdekében történik, és elősegíti a közös állásfoglalást, a nyelv egységes használatát.*” Az idegen szavak szükségtelen használata nem segíti a magyar orvosi nyelv jobbítását.

A szerző alapított egy szakmai orvosi folyóiratot is, amelyben a dolgozatokat alapvetően magyarítja a szerzők jóváhagyásával. A szerzők azonban orvosok, kutatók és nem nyelvészek. Nekik a szakmai mondanivaló az elsőrendű, és sokan hálásak is a nyelvi szerkesztésért. Mások kevésbé örülnek, de elfogadják, megint mások azonban tiltakoznak. Ez utóbbiak esetében változtatás nélkül közöljük az eredeti dolgozatokat, megjegyezve, hogy a szerzők nem fogadták el a szerkesztők magyarítási javaslatait. A Magyar Orvosi Nyelv című lapban azonban más a helyzet, mert benne rangos nyelvészek is kifejtik véleményüket. Nekik szakmájuk, kenyerük a nyelv, és valószínűleg átgondolták, hogy miért döntöttek az idegen kifejezés mellett. Biztos azonban, hogy a legtöbb esetben ez csak megszokásból ered.

Minden dolgozat szerzőjének vagy szerzőinek tulajdonát képezi; azon változtatni, csak a szerzők beleegyezésével lehet. Ez így nagyon egyszerűen hangzik. A gondot az jelenti, hogy minden folyóirat a kiadó vagy más tulajdona – nem a közlemény szerzőjéé –, és a szerkesztők felelőssége a lap nyelvi arculata. A nézőpontok ütközhetnek. Milyen megoldást találunk, hol a határ? Könnyű lenne azt mondani, hogy ha a szerző nem fogadja el a folyóirat magyarítási törekvéseit, dolgozatát nem jelentetjük meg. A dolgozatok azonban értékesek, mondanivalójuk jelentős, és a szerzők is általában fajsúlyos emberek, ezért véleményük különösen fontos. Amiről munkájukban szó van, az hozzájárul a hazai orvostudomány fejlődéséhez, oktatásához. Nincs gond, ha szerzők és szerkesztők egyetértenek. Ha nem, akkor csak egyedi elbírálás lehetséges. Ilyenkor a szerkesztő tegye fel magának a kérdést, hogy vajon a szerző miért nem ért vele egyet. Azért,

mert elviekben nem ért egyet a magyarítási törekvésekkel, és szerinte az idegen kifejezések szabad használata teljesen helyénvaló? Ez elvi kérdés. Vagy azért, mert fél, hogy a szakma megmosolyogja? Ilyen esetekben biztosan lehet közös megállapodásra jutni; általában részleges magyarítás történik. A legnehezebb akkor a helyzet, ha az ajánlott magyar kifejezés nem teljesen fedi azt a fogalmat – beleértve a meghatározás árnyalt részleteit is – amelyet az idegen kifejezés takar. Természetesen ez legtöbbször csak tanulás, tanítás és idő – esetleg nemzedéknyi – kérdése, mert a magyar meghatározást is meg lehet ugyanavval a tartalommal tölteni, de csak akkor, ha azt széles körben elterjesztjük, és a szakemberek egységesen használják. Az átmeneti idő bizonytalanságot és fogalomzavart eredményezhet, ezért a magyar kifejezés után az első alkalommal mindig ki kell írni az eredeti idegen kifejezést is. Sokan kétkedéssel fogadják, hogy egy jól értett idegen kifejezés helyett alkotott magyar kifejezés újratanulása valaha is lehetséges. Ha nem próbáljuk meg, akkor biztosan nem, ha igen és nem sikerül, akkor legfeljebb eredménytelen kísérletet tettünk. Talán megbocsátható, ha az orvosi nyelv megújítása végett egy kicsit erőltetjük a magyarítást – nem a végletekbe megyünk –, mert így nagyobb az esély a magyar kifejezések honosítására. Vannak azonban olyan idegen eredetű kifejezések, amelyek nemcsak az orvostudomány és a biológia nyelvében eresztettek mély gyökeret, de a köznyelvben is elterjedtek, a nem szakemberek is értik. Ezek magyarítását hiábavaló próbálkozásnak és kicsit öncélúnak is gondolom. Nos, ezek azok a szempontok, amelyeket a szerkesztőknek nem szabad szem elől téveszteni magyarítási törekvéseik során.

Hiszem, hogy a szerzők és szerkesztők egyaránt belátják a magyarítás szükségességét; mindnyájunkban tudatosul, hogy nem csak feladatunk, de küldetésünk is az orvosi nyelv magyarítása, mindaddig, amíg az nem megy a mondanivaló rovására. A Magyar Orvosi Nyelv szerkesztőinek és bizonyos fokig a benne közölt dolgozatok szerzőinek is kötelessége bizonyítani, hogy magyarul is lehet az orvosi nyelvben fogalmazni. Éppen ezért kérjük a szerzőket, hogy mondanivalójukat magyarul fogalmazzák, és ha az nem sikerül, segítő szándékként vegyék a szerkesztők javaslatait.

Teljesen tudatában vagyunk annak, hogy nem könnyű a megszokott, idegen kifejezések helyett magyart keresni és alkalmazni.

A tanulási időszak évekig, évtizedekig tarthat, és tanítókra is szükség van. Példának hagy említsem saját pályafutásomat. Az egyetem elvégzése után egy vidéki kiskórházban, ahol az egyes osztályokat a háború után módos házakba telepítették a városban elszórva, havonta 28 alkalommal ügyeltem éveken keresztül. A tudományra csak percek jutottak, szervezett tudományos tevékenységnek pedig hírért sem láttuk. Első – az Orvosi Hetilapban közölt – tudományos munkám ennek ellenére csakhamar megszületett. Büszkén mutattam főnökömnek, és fogalmam sem volt „iskolázatlanságomról”. A kórház sebész főorvosa, Dr. Clemens Marcell nézte át a dolgozatot, és húzatta ki velem a zengzetesen megfogalmazott mondataim kétharmadát. Őlni tudtam volna – „hogy meri ez az ember az én művem megcsonkítani?” A maradék mondatokat egyszerűsítette, az idegen kifejezéseket pedig magyarra fordította. Egyszerre a saját mondataim sokkal érthetőbbé váltak. Akkor jöttem rá, hogy a nem szükségszerű idegen kifejezések magyarra fordítva válnak érthetővé, és arra, hogy az idegen szavakkal való dobálózás nagyzolás, olykor meg álcázás is; elkendőzése annak, amit pontosan nem értünk. Áldom a sorsom, amiért ez így történt. Ennek bizony több mint három évtizede, és a magyar kifejezéseket ma is sokszor keresem, a tanulás szakadatlan. Esetemet azért említettem, mert talán tanulsággal szolgálhat, és rámutat arra, hogy amiért valaki jó szándékkal belenyúl dolgozatunkba, még nem az ellenségünk.

A kérdésre, hogy hol a határa a szerkesztők magyarítási törekvéseinek, a választ nem tudom. Csak remélem, hogy egyetlen szerzőt sem fog „vélt sérelem” a magyar orvosi nyelv jobbítása miatt javasolt magyarítástól eltántorítani. A határt a szerzők, szerkesztők egyetértése szabja meg, és mindenek előtt az a törekvés, hogy a változtatás nem mehet a megértés rovására.

Irodalom

1. Bősze P. Gondolatok a magyar orvosi nyelv magyarításáról. *Magy Orv Nyelv* 2002; 2/1:2.
2. Bősze P. Visszapillantás és bevezető gondolatok. *Magy Orv Nyelv* 2001; 1:2.
3. Grétsy Zs. A Magyar Orvosi Nyelv című lapunk szemléletéről, hitvallásáról. *Magy Orv Nyelv* 2002; 2/2:2.